

Makale Türü: Sanat ve Edebiyat

Geliş Tarihi: 23.10.2020

Kabul Tarihi: 16.11.2020

MASAL ŞİİRİNDE AŞAMA ARKETİPİ VE “DOĞU”DAN “BATI”YA GİTMEK

Hünkâr KARACA*

Öz

Arketipsel eleştiri yöntemi yirminci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Arketipsel eleştiri Carl Gustav Jung'un ortak bilinç dışına dayanan bir yöntemdir. Bu yöntem insanoğlunun bireysel bilinç dışından ziyade evrensel toplum içindeki bilinç dışını içerir. Kolektif bilinç dışının başlıca arketipleri, anima animus, yeniden doğuştur. Bu arketiplerden bir tanesi de monomitos olarak da adlandırılan aşama arketipidir.

Monomitos ya da kahraman arketipine göre kahraman kendi bölgesinden uzaklaşır yabancı bir bölgeye ulaşır ve maceralar yaşadıktan sonra kendi bölgesine geri döner. Bu yolculuklar aynı zamanda bilinç dışına doğru yapılan yolculukları simgelemektedir. Edebi eserler birey ve toplumların bilinç dışı hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Edebi incelemelerde de arketip yapısının çözülmesi ortak bilinç dışını daha görünür hale getirmektedir.

Türk edebiyatında birçok edebi türde karşımıza çıkan arketip yapılarına çağdaş Türk şiirinin temsilcilerinden Sezai Karakoç'un "Masal" şiirinde de rastlanılmaktadır. Şairin Batı medeniyeti hakkındaki düşüncelerinin ön plana çıktığı bu şiirde Batı ve Doğu medeniyetleri arasındaki mücadele ve şiir kahramanlarının yolculukları dikkat çekmektedir. Batı medeniyetinin bir dev arketipi olarak düşünüldüğü tezinden hareketle yola çıktığımız bu makalede "Masal" şiiri arketipsel açıdan özellikle de aşama arketipi açısından ele alınmış, toplumsal bilinç dışı kavramı ve birey arasındaki ilişki değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sezai Karakoç, Arketip, Eleştiri, Aşama Arketipi, Şiir, Doğu, Batı.

Monomitos Archetype In Masal Poem And Get From "East" To "West" **Abstract**

Archetypal Criticism method has been appeared twentieth century. Archetypal criticism is a literary analyze method which based on Carl Gustav

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, hunkar.karaca16@ogr.atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6460-9972.

Jung's "collective unconscious". The method feature "collective unconscious" of humanbeing in common culture rather than individualistic unconscious. The basic principle archetypes of the collective unconscious are anima, animus, hero, rebirth. The one of these archetypes is the stage archetype which is also called "monomitos".

In the monomyth or stories concerning the hero archetype, the hero gets away from his homeland into the unknown territory to have an adventure and finally comes back to his homeland gloriously. Hardships and challenges faced by the hero in his journeys also symbolize journeys into paraconsciousness and this archetypal structure is prevalent in many literary works. Literary works include important traces of paraconscious beliefs of the societies and individuals. The decoding of archetypal structures in literary analyses reveals a common conception of paraconscious.

In Turkish literature, archetypal structures can be found in many works, as well as in "Masal", a poem composed by Sezai Karakoç, who is one of the modern representatives of Turkish poetry. In the poem where the opinions of the poet about the Western and Eastern cultures are prominent, the cultural clash between the aforementioned two and the poem heroes' journey and challenges attract attention. In the present study where the thesis of the western society designed as being the archetypal giant was considered, the "Masal" in archetypal fashion, especially gradual archetype was addressed and the relation between societal paraconsciousness and individuals was evaluated.

Keywords: Sezai Karakoç, Archetype, Criticism, Monomitos, Archetype, Poem, East, West.

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan *arketipçi/mythopoetic* eleştiri, tarih, antropoloji, psikoloji, sosyoloji gibi birçok alanla ilgili bir eleştiri metodu olmasına ek olarak esasta metni merkeze alan eleştiri yöntemlerindedir. Berna Moran bu eleştiri yöntemini "çok eski çağlardan beri insanları etkileyen, onlara derinlerden seslenen birtakım ölümsüz arketipleri ortaya çıkarmak"¹ diyerek açıklar. Kelime anlamı "kök örnek"² prototip olan arketip kavramı Platon'un idealer kavramı ile de açıklanmaktadır. "Arketip daha Antik Çağ'da bile kullanılan ve Platon'un "idea"ısıyla eşanlamlı olan bir kavramdır."³ İdealar alemindeki ilk örneğin sanat ve edebiyat eserlerinde birçok tekrarı yapılmakta böylece "ilk olan" farklı eserlerde çok az nüans ile yeniden üretilmektedir.

Günümüzde ortaya konulan birçok edebî eserin aslında geçmişte ortaya konulmuş edebî eserlerle "ilk örnek" ile ilintisi olduğu iddiasından hareket eden arketipsel eleştirinin ortaya çıkışı James George Frazer'ın *Altın Dal*⁴ isimli kitabı ile olmuştur. Frazer, bu kitabında insanlığın barbarlık döneminden modern dönemine kadar geçen süreçte yaşam biçimini, mit-toplum, mit-ayın ilişkisini incelemiştir. Daha sonra *Cambridge Okulu* üyeleri Yunan mitolojisi ile Yunan tragedyaları arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Ancak arketipsel eleştiride dikkatleri özellikle Carl Gustav Jung çekmiştir. Carl Gustav Jung, Sigmund Freud'un iddia ettiği bireysel bilinç dışından daha farklı bir

¹ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 219.

² *Türkçe Sözlük*, (Haz. Şükrü Haluk Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 154.

³ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, Metis Yayınları, 5. b., İstanbul 2017, s. 17.

⁴ James Frazer, *Altın Dal*, Payel Yayınevi, Çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul 1991.

düşünmeden hareket eder ve ortak-collective bilinç dışı kavramını ortaya atar. Ona göre mitoslar, insan ırkının, ortak bilinç dışına aitlerdir ve bu ortak bilinç dışı edebiyatta yeniden tekrarlanmaktadır. Carl Gustav Jung, arketiplerin varlıklarının güneşin varlığı kadar kesin olduğunu belirtir ve ilk imgelerin insanı insan yapan ortak özellikler olduğunu iddia eder:

“Hayvanlarda içgüdüsel davranışları mümkün kılan yapı ya da eğilimler hakkında kesin bir fikir sahibi olmamız mümkün değil. Aynı şekilde, bir insanın insan gibi davranmasını sağlayan bilinç dışı psikik yapıların işleyişini de bilmiyoruz. Bunlar benim ‘imgeler’ diye tanımladığım işlev biçimleri olsa gerek. ‘İmge’ yalnızca gerçekleştirilecek eylemin biçimini değil, eyleme neden olan tipik durumu da ifade eder. Bu imgeler, türe özgü olmaları nedeniyle ‘ilk imgeler’dir ve eğer bir şekilde ‘oluşmuş’ iseler bile, oluşumları türün ortaya çıkışıyla eşzamanlıdır. İnsanı insan kılan özelliklerdir bunlar, insan eylemlerinin insana özgü biçimleridir. Bu spesifik tarz insanın çekirdeğinde vardır ve kalıtsal olmadığı, her insanda yeni baştan oluştuğu varsayımı, sabah doğan güneşin önceki akşam batan güneşten farklı bir güneş olduğu biçimindeki ilkel inanç kadar saçmadır.”⁵

Dört Arketip kitabında ilk imgelere yer veren Jung anne arketipi, anima, animus, yeniden doğuş arketipi, masalarda ruhun fenomenolojisi ve hilebaz figürü üzerinde durur. Jung’un tespit ettiği diğer arketipler şunlardır: *“Doğum, yeniden dünyaya geliş, ölüm, güçlülük, sihir, kahraman, çocuk, üçkâğıtçı, akıllı ihtiyar, toprak ana, dev gibi imgeler, ağaçlar, güneş, ay, rüzgâr, ırmak, ateş vb.”*⁶

Engin Geçtan ise *Psikanaliz ve Sonrası* isimli çalışmasında Jung’un ortaya attığı toplumsal bilinç dışı kavramını insan türünün geçmişi ve insan zihninin evrimi kavramları ile açıklar: *“Jung’a göre insan zihni, onun evrimi tarafından biçimlendirilmiştir. Dolayısıyla, birey geçmişiyle bağlantılıdır. Bu bağlantı, yalnızca çocukluğunu değil, kendi türünün geçmişi ve hatta tüm insanlık evrimini içerir.”*⁷

Arketipsel eleştiri başlığı altında Joseph Campbell’ın mitos ve ayin ilişkisini ele alan çalışmasından söz eden Berna Moran da mitos kahramanlarının tek bir *“ana mitos”* altında bir araya gelebildiğini söyler ve aşama arketipine yer verir:

*“Bu temel mitosun kahramanı, ayrılma-sınav-dönüş aşamalarından oluşan bir serüven yaşıyordu. Mitos kahramanı bir nesneyi bulmak için yola çıkar (ayrılma); türlü engellerle karşılaşır ve bir ara yer altı dünyasına iner orada karanlık güçlerle çarpışır (sınav); istediğini elde eder ve dönüşe geçer. Bu arama yolculuğunun başarıyla sonuçlanması toplumun refahı demektir. Kahramanın yeraltına girmesi ve çıkması, simgesel olarak ölmesi ve yeniden dirilmesi anlamına gelir.”*⁸

Romanslarda mitosun etkisini de değerlendiren Berna Moran, bizdeki Batı Gazi hikâyelerinin de bu şekilde örneklenebileceğine değinir. *“Kahraman*

⁵ Carl Gustav Jung, *a.g.e.*, s. 20.

⁶ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Remzi Kitabevi, 8. b., İstanbul 1998, s. 177.

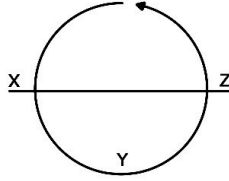
⁷ *A.e.*, s. 175.

⁸ Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, s. 223.

yeraltına iner, ejderha ile çarpışır, hazineyi elde eder ve yurduna döner. Bazen kaçırılmış bir kızı da kurtarır. Örneğin bizde Battal Gazi hikâyeleri arasında yukarıdaki kalıplara uyan örneklerle rastlarız.⁹

Arketipler sadece geleneksel anlatı formlarında değil, her tür edebî üretimde kendilerini gösterebilirler. Çoğunlukla destan ve masalarda görülen arketiplere, klasik edebiyat ürünlerinde özellikle de mesnevilerde rastlanılmakta, bu konu ile ilgili günümüzde birçok inceleme yapılmaktadır.¹⁰ Modern edebiyatta ise romanlar üzerine yapılan arketip incelemeleri yoğunlukta olmakla beraber Türk şiirinin de arketip yapıları açısından incelendiği birçok araştırma bulunmaktadır.¹¹

Aşama arketipi başta masallar ve destanlar olmak üzere birçok edebî üründe bir babanın -bu baba çoğu zaman bir padişah- oğullarını çevresinde toplayıp onların her birine görevler vermesi ve ülke sınırları dışına göndermesi ile başlamaktadır. Kahramanlar ayrılma-sınav gibi aşamalardan geçer ve kendi yurtlarına zafer elde etmiş olarak geri dönerler. Bu yolculuk insanın bilinç dışı ile yüzleşmesini ve kendisine karşı kazandığı zaferi de açıklamaktadır. Joseph Campbell ise kahramanın yolcuğunu bir şema ile şöyle anlatır:

“Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğaüstü tuhafıklar bölgesine doğru ilerler (X); Burada masalsi güçlerle karşılaşılır ve kesin bir zafer kazanılır (Y); Kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner (Z).”¹²

Bu çalışmada da “Masal” şiirinde kahraman-aşama arketipi kavramları incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda ayrıca arketip kavramını temellendirmek ve aşama arketipini “Masal” şiirinde daha görünür hale getirebilmek adına Ziya Gökalp’ın *Küçük Şehzade* isimli manzumesinden bazı örneklemelere de yer verilmiştir.

Türkistan edebiyatının yansımalarını eserlerinde gördüğümüz Ziya Gökalp, *Küçük Şehzade* isimli manzumesine aşama/kahraman arketipi ile uyumlu olarak “ayrılma” aşamasıyla başlar:

⁹ A.e., s. 223.

¹⁰ Bkz. İlyas Kayaokay, “Fuzulî’nin Leylâ İle Mecnûn Mesnevisinin Arketipsel Sembolizm Bağlamında Çözümlemesi”, *Asos Journal of Academic Social Science*, Sayı: 7, 2014, s. 337-351; Ahmet İçli, “Ruh’un Kendine Yolculuğu: Arketipsel Sembolizm Bağlamında Sıhhat ü Maraz Üzerinde Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, 8/13, 2013, s. 1017-1030.

¹¹ Bkz. Hasan İlçay Al, *Arketip Kuramı ve Cengiz Aytmatov’un Sanat Eserleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017; Mehmet Şahin Yavuzer, *İkinci Yeni Şiirine Arketipsel Sembolizm Açısından Bir Yaklaşım*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019.

¹² Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, (Çev. Sabri Gürses), İthaki Yayınları, İstanbul 2017, s. 35.

“Bir padişah sağlamlamak için yarını
Huzuruna davet eder oğullarını
Der: Hanginiz olabilir bu mülke nazım?
(...)
Yola düşün, gidin birer uzak ülkeye.”¹³

Çeşitli sınavlardan geçen kahramanlar, bazen başarılı bazen yenik olarak yurtlarına döneceklerdir. Mehmet Kaplan, Ziya Gökalp’in eserleri hakkındaki bir değerlendirmesinde şunları söylemektedir: “Eski Türk mitolojisini kendi duygu ve muhayyilesi ile yeniden canlandıran odur. C.G. Jung’un tabiriyle o kolektif gayri şuurda gizli olarak yaşayan ‘archetype’leri aktüel hayata nakletmek suretiyle, tesirleri bugüne kadar gelen yeni bir duyuş tarzına yol açmıştır.”¹⁴ “Küçük Şehzade” manzumesinde babanın isteği üzerine yola çıkan şehzadeler çeşitli sınavlardan geçerek başarılı olmaya çalışırlar. Dev ve onun hileleri ile mücadeleye girişen oğulun maceralarının anlatıldığı bu manzume “aşama” arketipinin adeta açık bir örneğini oluşturmaktadır. Kahraman Yıldız Tigin devin birçok oyununa aldanır. Dev, onu en başta leziz bir sofraya çıkar:

“Açıl, sofram, açıl! Dedi, Sofra gerildi,
Üzerine altın gümüş kablara serildi.”¹⁵

“Küçük Şehzade”de Yıldız Tigin’i tuzaklardan korumaya çalışan kahramanlar da bulunur. Bunlardan birisi Peri Sultan’dır. Bu da arketipsel eleştiri çerçevesinde insanoğlunun iç muhasebesine, kendisi ile mücadelesine yorulabileceği gibi Jung’un “Doğa Üstü Yardım” kavramı ile de açıklanabilir. “Çağrısı reddetmemiş olanlar için, kahramanın yolculuğundaki ilk karşılaşma, maceracıya aşması gereken ejderhalara karşı tilsimler sağlayan koruyucu bir figürle (genellikle ufak tefek yaşlı bir kadın ya da erkek) yaşanır.”¹⁶ “Küçük Şehzade” manzumesinde yardımcı kişi ise bir peridir.

“Peri Sultan yine iki yaver gönderdi
Yıldız, kızı görür görmez dirildi derdi.”¹⁷

“Küçük Şehzade” manzumesinde Yıldız Tigin’in uzak ülkeye ya da bilinç dışına seyahatinde sınava çekildiği kavramlar ve maddeler ise sırasıyla şöyledir: Mücevher, yemiş, donatılmış sofraya, zümrüt, yakut, güzellik, şemsiye, güç-asker, dağarcık, güzel söz, altın.

Jung’un iddia ettiği ortak bilinç dışı ve arketip kavramı hakkında Türk şiirinin temsilcilerinden olan Sezai Karakoç da bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bu çerçevede “Masal” şiirini incelemeye geçmeden evvel şairin arketipler hakkındaki düşüncelerine yer vermek uygun olacaktır. Sezai Karakoç “Gelenek ve Şiir” isimli çalışmasında şiir sanatında yolculuk ya da kahraman arketipi gibi

¹³ Ziya Gökalp, *Şiirler ve Halk Masalları*, (Haz. Fevziye Abdullah Tansel), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 37.

¹⁴ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, Dergâh Yayınları, 12. b., İstanbul 2016, s. 484.

¹⁵ Ziya Gökalp, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁶ Campbell, *a.g.e.*, s. 70.

¹⁷ Ziya Gökalp, *a.g.e.*, s. 42.

birçok arketipin farklı uygarlıklar tarafından ele alınmasını “ortak ruh” çerçevesinde değerlendirir. Ona göre özellikle bazı konular her yeni uygarlıkta, yeni şiirlerle yeniden üretilmektedir, bu da insanlığın ortak ruhunu yansıtmaktadır:

“Her uygarlık kurumu gibi şiir de doğup gelişmesine başlayınca birtakım arketiplere, insanlık ömrüne sahip bir ömürdeki leitmotiflere kavuşmuştur. Belirgin temalar vardır ki, insan ruhu ve psikolojisine paralel olarak çağdan çağa kalırlar. Her çağın şartları içinde bu arketipler ve leitmotifler yepyeni kılıklarla yeniden doğarlar. Her uygarlık değişiminde bu yerine oturmuş arketipler ve leitmotifler dünyası da adeta ölüp yeni baştan dirilir.”¹⁸

Sezai Karakoç bazı arketiplerin belli dönemlerde ön plana çıktıklarını bazılarının da gerilediklerini ama asla kaybolmadıklarını söyler. Ona göre bu arketipler uyku seviyesindedir ve elbet bir gün uyanacaklardır.

“Aslında her yeni uygarlıkta, bazı arketiplerin ve leitmotiflerin ön plana, bazılarının da arka plana geçtiği görülür. Kimisi, gelişir, serpilir, güneş gibi parlar. Kimi arkaikleşir. (...) Ama aslında şu ya da bu şekilde, her biri hayatını şiirlerde sürdürür. Şiir tarihi, öz ve biçim suni ayırımı içinde aslında bu arketiplerin ve leitmotiflerin tarihi ve karşılaştırmalı tasnifi demektir. (...) Her yeni şair, onlardan vareste kalamaz. Her yeni şiir, onların içinde doğar. Ve onlar ne kadar yeni olursa olsunlar ne yapıp ederler, her yeni şiirin içinde yeniden doğarlar.”¹⁹

Sezai Karakoç yine bu çalışmasında özellikle yakın coğrafyayı paylaşan komşu uygarlıkların ortak ruh taşıdıklarını, dolayısıyla edebi eserlerinde de ortak temaları ele aldıklarını iddia eder: “Mısır, Çin, Eski Yunan, Latin, İslam (Arap, Acem, Türk), Batı edebiyatları ve bunların içinde bilhassa şiir sanatı, incelendiğinde, aşağı yukarı, benzer temalar ve biçim denemelerinin sürüp gittiği görülür.”²⁰

Çalışmamızın asıl inceleme metnini oluşturan Sezai Karakoç’un “Masal” şiirinde ise “aşama” arketipi ilk dikkat çeken arketiptir. “Masal” şiirinde sınavlardan geçen kardeşler yine “Küçük Şehzade” manzumesinde olduğu gibi güç, leziz sofralar ve nefis ile mücadele aşamalarından geçerler: Birinci oğul şölenlerle, güzel sözlerle, ikinci oğul güzel bir genç kızla, üçüncü oğul para ve zenginlikle, dördüncü oğul ise faydasız ilimle, beşinci oğul renkli hayallerle, altıncı oğul ise içki sarhoşluğu ile aldatılır. Bu noktada sanatçıların insanoğlunun karşı koymakta güçlük çektiği meseleleri, zaaflarını yani aslında asırlar geçse de değişmeyecek olanı ele aldıkları da görülmektedir.

Joseph Campbell’ın aşama arketipinde tespit ettiği *ayrılma-sınav-dönüş* aşamalarının “Masal” şiirinde farklı bir yansıması dikkat çekmektedir. Kahramanlar, “ayrılma-sınav” aşamalarını yaşarken “dönüş” aşaması gerçekleşmekte ya da farklı bir şekilde şairin “diriliş” kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Şiirde altı oğulun sınav aşamalarında başarısız olduğu görülmektedir. Yedinci oğul ise her ne kadar kendi topraklarına zafer ile geri dönmemiş olsa

¹⁸ Sezai Karakoç, “Gelenek ve Şiir”, *Edebiyat Yazıları I*, Diriliş Yayınları, İstanbul 2014, s. 115.

¹⁹ A.e., s. 116.

²⁰ A.e., s. 116.

da elde ettikleri ile evrensel bir görevi başarıyla tamamlamış, uzak ülkeye, “dev”e veya bilinç dışına karşı zafer elde ederek şiirde yer almıştır. Şiir, Doğu ve Batı kavramlarının karşıtlığının verilmesi ve yolculuğa çıkılması ile başlar:

*“Doğu’da bir baba vardı
Batı gelmeden önce
Onun oğulları Batı’ya vardı.”²¹*

Doğu ile Batı kavramları şairin zihin dünyasında iki karşıt unsurdur. Ona göre Batı olumsuzlukların çoğunlukta olduğu bir kaynak olmasına rağmen insanlık bu olumsuzlukları görmek istememektedir:

“Bir bakıma sanki Batı uygarlığı bütün insanlık tarafından emilmekte, yutulmakta, somurulmakta ve böylece insanlığın büyük kantite ve öz potansiyeli içinde eriyip kaybolmakta... Görünüşte o bütün dünyayı tutmakta, gerçekteyse dünya ve insanlık artık adeta şifasız hale geldiğini anladığı veya duyduğu yarasının ateşiyle bir damla da olsa Batı kadehindeki suyu başına çekmekte. Ama bu su tuzlu suymuş, asitmiş, dinlediği yok dünyanın. İnsanlık Batı’yı içiyor. Evet, insanlık Batı’yı içiyor. Fakat bu içiş onu şifaya götürmüyor. Hatta yavaş yavaş zehirliyor onu.”²²

Ertan Engin, Sezai Karakoç’un Batı medeniyeti hakkındaki düşüncelerini ele aldığı çalışmasında şairin Batı medeniyetinin insanlığı daha ileriye götürebilecek kabiliyete sahip olmadığına, insanlık için vaat ettiği geleceği sadece kendisi için istediğine ve vaatlerinin aldatıcı olduğuna inandığını söylemektedir:

“Karakoç, Batı’dan bahsettiği düşünce ürünü yazılarında çoğu zaman Batı’nın kültürel hinterlandının üzerindeki ışığın, çağımız insanının iç dünyasını aydınlatmaktan tamamen uzak olduğunu belirtir. Batı’nın dıştan, kuşbakışı görünümünden kendisini izleyenlere yansıttığı parıltı (felsefesi, teknolojisi, siyasi ve ekonomik doktrinleri, özgürlükler üzerindeki ısrarı, hümanizmi) esasen sahtedir, yanıltıcıdır. Batı bunları sadece kendisi için istemektedir, kendisine layık görmektedir. Dahası bu durumda dahi madde parıltıyla etrafını çeviren Batı, metafizik boşalma nedeniyle temelde çökmüştür. İnsanlığa verecek (tinsel/manevi) hiçbir şeyi kalmamıştır. Bu noktada yegâne umut İslam’da ve Müslümanlardadır.”²³

Sezai Karakoç hakkındaki incelemesinde Turan Karataş ise şairin tutucu bir biçimde Batı karşıtı olmadığını belirtirken onun körü körüne “Batı”ya yönelerek kendi öz kimliğini yitirenlere karşı bir tavır sergilediğini iddia etmektedir:

“Sezai Karakoç şiirindeki önemli temalarından biri de Batı, onun düşüncesine ya da içimizdeki Batıcılar, Batı hayranlarıdır. Aslına bakarsanız, bu bağlamda Karakoç, tutucu ve bağnaz bir şair değildir. Batı düşüncesinin bilmesine asla karşı çıkmaz. Kendisi, Batı’nın uygarlığını, düşüncesini, sanat ve edebiyatını iyi tanımıştır. (...) O, Batı’nın çıkmazlarına, yanlışlıklarına,

²¹ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, Diriliş Yayınları, İstanbul 2010, s. 409.

²² Sezai Karakoç, *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul 2005, s. 20.

²³ Ertan Engin, “Sezai Karakoç’a Göre Batı ve Batı Karşısında Doğulunun Masalı”, *Türk Dili Dergisi*, C. VIII, S. 760, Nisan 2015, s. 27.

*hakikati görmezden gelen kör çabalarna karşı çıkar. En çok da içimizdeki yabancılara yani kendi öz benliğini, asıl kimliğini inkâr edip Batı'nın sahte parlıtlarına, yapmacık dostluklarına aldananlara hayıflanır, öfkelendirir. Batı düşüncesinin hakikate uzanan damarlarından, önemli kısmından istifade etmeyi akıl edemeyip, insanı çok çabuk aldatabilecek bu albenili düşüncenin terinden ve kokusundan baygınlık geçirenler, gerçeği kabukta bulanlar; işte, şairin asıl eleştirdiği tipler ve tehlike arz edenler bunlardır.*²⁴

“Masal” şiirinde “Batı”, “Küçük Şehzade” manzumesinde olduğu gibi Doğulu oğulları çeşitli tuzaklara çekmekte, onların gözlerini hileleri ile boyamakta olan “dev” arketipini temsil etmekte ve oğulların sınav aşamasını geçememesine sebep olmaktadır. Yani Batı, şiirde Doğu'nun bilinç dışını simgelemektedir ve yedinci oğul dışındaki Doğulu oğullar, parçalanmış benlikleriyle bilinç dışına karşı verdikleri mücadelede uzun sürecek olan bir yenilgiyi başlatmaktadırlar.

Şiirde birinci oğul, dev-Batı ya da bilinç dışı karşısında gözü boyanarak, “*Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla*”²⁵ aldatılarak yenik düşmekte ve öldürülmektedir:

*“Birinci oğul Batı kapılarında
Büyük törenlerle karşılandı
Sonra onuruna büyük şölen verdiler
Söylevler söylediler babanın onuruna
Gece olup kuştüyü yastıklar arasında
(...)”*

*Öldürdüler onu ve gömdüler kimsenin bilmediği bir yere.*²⁶

İkinci oğul ise Doğu'nun, kardeşinin öcünü almak üzere Doğu'daki babası tarafından yeniden görevlendirilerek yola çıkarılmaktadır. Fakat Batı-dev, karşısına “*güzel bir kız*” çıkararak onun da aldanmasına ve başarısız olmasına sebep olacaktır:

*“Yıllarca peşinden koştun onun
Kavuşamadı ama ona
Batı bir uçurum gibi girdi aralarına
Sonra bir kış günü soğuk bir rüzgâr
Alıp götürdü onu
Ve ikinci oğulu
Sivri uçurumların ucunda buldular.”*²⁷

Kahramanın yolculuğu üçüncü oğul ile devam etmektedir. Üçüncü oğul ise Sezai Karakoç'un modern çağ eleştirilerinin de görüldüğü bir yaşamın içinde, adeta kendini unutarak yaşamaya başlayacaktır ve Batı karşısında yenik düştüğünün bile bilincinde olamayacak, mankurtlaşacaktır. Açlık ve sefalet ile karşılaşan üçüncü oğul, “*güç*” elde ettikçe bilinçsizleşmeye başlar ve böylece Batı karşısında yine yenik düşer:

²⁴ Turan Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2013, s. 404.

²⁵ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2007, s. 5.

²⁶ Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 409.

²⁷ A.e., s. 410.

“Üçüncü oğul Batı’da
Çok aç kaldı ezildi yıkıldı
Ama iş buldu bir gün mağazada
(...)
Patron oldu ama hala uşaktı
Ruhunda uşaklık yuva yapmıştı çünkü.”²⁸

Üçüncü oğul da kendini devin kollarına teslim edince mücadele bu kez dördüncü oğul ile devam eder. Fakat bu mücadele Doğu için hep kaybederek sürmektedir. Batı, masallardaki “gerçek” bir dev gibi gelen bütün Doğulu oğulları yutmaktadır. Dördüncü oğul da kendisini seve seve Batı medeniyetine eklemiş ve Doğu’nun yine kaybetmesine sebep olmuştur. Şair, şiir boyunca Doğulu baba ile tabiat arasındaki bağı da sıklıkla vurgulayarak Doğu’nun tabiata ve insana daha yakın olduğu izlenimi verirken baba, oğullarının Batı karşısında yenik düştüğünden de yine doğanın dili ile haberdar olur. “*Baba bunu da öğrendi sihirli tabiat diliyle/Kara bir süt akmıştı bir gün evin kutlu koynundan’ mısralarında görüldüğü üzere şair, ilâhî ritmin bozuluşundan kaynaklanan tabiattaki değişimleri anlamlandırma çabasını da şiirine taşımıştır.*”²⁹

Bu kez beşinci oğul yola düşer, fakat beşinci oğul da güçlü batı karşısında sadece hayale sığınarak yaşayandır, “şair”dir:

“Büyük şiirler tasarladı trajik ve ağır
Batı’nın uçarlığına ve Doğu’nun kaderine dair
Topladı topladı tomarlarını geri dönmek istedi
Çöllerde tekrar ede ede şiirlerini
Kum gibi eridi gitti yollarda”³⁰

Şiirin devamındaki altıncı oğulun yolculuğu ise Batı’nın türlü oyunları karşısında yine yenik düşen oğulu temsil eder. Bu kez onun yenilme sebebi “zehirli su” yani içkidir.

“Sıra altıncı oğulda
O da daha Batı kapılarında görünür görünmez
Alıştırdılar tatlı zehirli sulara
İçkiler içti
Geceyi gündüzle karıştırdı
Kendisi de bir gün karıştı karanlıklara”³¹

Masallar iyilik üzerine kuruludur, çeşitli mücadeleler sonucunda iyilikten ayrılmayan kahraman masalın sonunda ödüllendirilir. “*Küçük Şehzade*” isimli eserinde Ziya Gökalp de şehzadeyi ödüllendirmiştir. Fakat “*Masal*” şiirinde oğulların özellikle de yedinci oğulun başına gelenler bir ödüllendirmeden ziyade toplumsal bir çağrıdır, benlik mücadelesinin yansımasıdır.

²⁸ A.e., s. 410.

²⁹ Münire Kevser Baş, *Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Metafizik Vurgu*, İnsan Yayınları, 1. b., İstanbul 2011, s. 34.

³⁰ Karakoç, a.g.e., s. 411.

³¹ A.e., s. 412.

Sezai Karakoç şiirinde Doğu iyiliğin, tabii olanın kaynağıdır ve aldatıcı Batı ile mücadele etmektedir. Şaire göre doğayı ve iyi olanı temsil eden Doğu altı defa yenilmişken yedinci oğul Batı karşısında direnmeyi temsil etmektedir. Ancak yedinci oğulun Batı'ya gitmesinden hemen evvel “baba” ölmektedir. Böylece devleti, iktidarı temsil eden babanın kaybı ile Doğu'nun tek oğlu “yetim” olarak bir mücadele içine girmektedir. Şair, yedinci oğlu diğer oğullardan daha ayrıntılı olarak ele almaktadır. Yedinci oğul doğanın kucağında, tabiat ile barışık bir yaşam içinde karşımıza çıkmaktadır ve görevlendirme beklemeden kendisi sorumluluk üstlenerek Batı ile ya da bilinç dışı ile karşılaşmaya hazırlanmaktadır. Yedinci oğul diğer oğullardan farklı olarak “kendilik” bilincine sahiptir ve değiştirilmemek için yaratıcıya dua etmektedir:

*“Bir de o talihini denemek istedi
Bir şafak vakti Batı'ya erdi
En büyük Batı kentinin en büyük meydanında
Durdu ve Tanrı'ya yakardı önce
Kendisini değiştirmesinler diye.”³²*

“Değişmemek” yedinci oğulun ilk vazifesi, duasıdır. Duasının karşılığını “ilham” ile bulan yedinci oğul bulunduğu Batı toprağını oymaya başlar, toprağın içine girer ve o çukura gömülmek ister. Onun toprağı oyması da sahiplenme, kişiselleşme olarak kabul edilebilir. Bu noktada toprağa el koyuşun iktidarın, devletleşmenin ve yasal sürecin arketipi olduğu düşüncesini de dikkate almak gerekmektedir.³³

*“Kendisini değiştirmesinler diye
Sonra ansızın ona bir ilham geldi
Ve başladı oymaya olduğu yeri
...
Batulular!
Bilmeden
Altı oğlunu yuttuğunuz
Bir babanın yedinci oğluyum ben
Gömülmek istiyorum buraya hiç değişmeden
(...)
Doğulu olarak ölmek istiyorum ben
Sizin bir tek ama büyük bir gücünüz var:
Karşınızdakini değiştirmek
Beni öldürseniz de çıkmam buradan
Kemiklerim değişecek toz ve toprak olacak belki
Fakat değişmeyecek ruhum.”³⁴*

“Masal” şiirinde yenilen, yozlaşan, kimliksiz bir şekilde ölümü tadan kahramanlar hep kendi arzularına yenik düşen zayıf kişiliklerdir. Ancak yedinci

³² A.e., s. 412.

³³ Carl Schmitt, *The Nomos of The Earth*, Telos Press Publishing, New York 2006, s. 47.

³⁴ Karakoç, a.g.e., s. 413.

oğul ne kendisine sunulan sofraya ne de çeşit çeşit zenginliklere, güzelliklere aldırılmaz ve egosu ile yüzleşmeye hazırlanır.

“Jung, büyük arayışları, keşifleri, kurtuluşları ve olayları kahraman (aşama) arketipiyle açıklar. Kahraman, bilinçdışını tamamen aşarak kişiliğini bir bütün olarak gerçekleştirme amaçlar. Kendilik (self) arketipi elde edilmesi zor bir olgudur. Mitoslardaki canavarlarla mücadele ederek onları yenen kahraman gibi, birey de kendi egosuyla yüzleşerek ve onu geçerek bir bütün olarak kendine ulaşmalıdır.”³⁵

Altı oğul parçalanmış benliği temsil ederken yedinci oğul bilinç dışı ve bilinç arasında bir denge oluşturmak istemekte “kendilik” kavramına dikkat çekmektedir. Bu noktada altı kardeşin yaşadığı macera yedinci kardeşin mücadelesinin temellerini atmıştır ve şiirdeki yolculuklara bütün olarak bakıldığında yedi kardeşin macerası ile yedinci kardeşin mücadelesinin ve yolculuğunun aynı mücadele ve aynı yolculuk olduğunu, kardeşlerin yolculuğunun bireyin bilinç dışına doğru çıktığı “ortak macera” olduğunu söylemek mümkündür.

*“Onu kandırmak için boşuna dil döktüler
Açlıktan dolayı çıkar diye günlerce beklediler
O gün gün eridi ama çıkmadı dayandı
Bu acıdan yer yarıldı gök yandı
O nurdan bir sütuna döndü göğe uzandı
Batı bu sütunu ortadan kaldırmaktan aciz kaldı
Hala onu ziyaret ederler şifa bulurlar
En onulmaz yarası olanlar
Ta kalplerinden vurulmuş olanlar
Yüreğinde insanlıktan bir iz taşıyanlar”³⁶*

Altı oğul açlık, yoksulluk, yalnızlık, güçsüzlük aşamalarından geçememiş kendilerine sunulan sofraya oturup adeta “yasak elma”dan tatmış böylece kendilerini, toplumsal kimliklerini kaybetmişlerdir. Yedinci oğulun ise ilk isteği değişmemektir. Kendisinden evvel gidenlerin yenik düştüğü bu mücadelede onun en büyük gücü “değişmeyen ruh”undan gelmektedir. Bu sayede yedinci oğul batı ya da dev karşısında kimliğini koruyabilmiş ve doğuyu yeniden “diriliş”e çağırmıştır. Dev arketipi olarak kabul ettiğimiz Batı ile mücadele eden yedi kardeşin mücadelesi bireyin ego ile yüzleşmesini de hatırlatmaktadır. Altı defa dev ile mücadele eden benlik yedinci mücadelesinde başarı elde edebilmiş ve “kendi” olarak kalabilmiştir. “Yedinci erkek çocuğun bir kuyu kazarak yerin altına gömülme isteği “ben ve öteki” mücadelesi açısından bilinçaltına gidişi temsil eder. Bilincin derinliğine çekilmek isteyen son oğul, duasına gelen cevabın ilhamıyla bir çözüm bulur. Fakat kendisini ve karşıtını kavrayacak süreç henüz gerçekleşmemiştir.”³⁷

³⁵ Bilal Sambur, *Bireyselleşme Yolu Jung’un Psikoloji Teorisi*, Elis Yayınları, 2. baskı, Ankara 2005, s. 109.

³⁶ Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 413.

³⁷ İlknur Tatar Kırılımsı, “Postkolonyalizmi Masal Üzerinden Söyleme Dönüştürmek: “Masal” ve “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)*, S. 19, Bahar 2019, s. 149.

Sonuç

Batı medeniyetine düşünce yazılarında eleştiriler getiren Sezai Karakoç'un "Masal" şiirinde de bu eleştiriler dikkat çekmektedir. Şiirde Doğu, tabii olanın ve kendiliğin mekânı iken Batı aldatıcı ve yok edici bir gücü temsil etmektedir. Dev arketipi olarak değerlendirdiğimiz Batı karşısında yedi oğul ise bu dev ile mücadeleye girişen kahramanlardır.

Altı erkek çocuğun Batı ya da dev karşısında yenilmesi bireyin bilinç dışına yenilmesini işaret etmektedir. Ancak yedinci oğul babanın öğütleri, inanç sağlamlığı ve tabii olana yakınlığı sayesinde bilinç dışına karşı verdiği mücadelede bir yenilgi ile karşılaşmamış ve dolayısıyla baba ile de bir çatışma yaşanmasına sebebiyet vermemiştir. Şair şiirde bunu "Babam öldü acılarından kardeşlerimin / Ruhunu incitmek istemem babamın"³⁸ mısraları ile dile getirmiştir. Batı ve Doğu medeniyetlerinin karşılaştırıldığı "Masal" şiirinde bireysel ve toplumsal kimlik sorgulamaları yapılmış yedinci oğul nezdinde Doğulu oğul Batı'da kendiliğine ve bilincine tutunarak var olabilmeyi başarmıştır. Bu var olma ise Sezai Karakoç'un "diriliş" kavramı ile yakınlık içermektedir.

Sonuç olarak medeniyet kavramlarının ön plana çıktığı, Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki farkların belirginleştiği "Masal" şiirine arketipler çerçevesinden bakmayı hedeflediğimiz bu çalışmada yeniden doğuş arketipi olarak da ele alınabilecek olan yedinci oğulun direnişi ya da "dirilişi" tam anlamıyla bir zafer sayılmasa da bir başarı ile sonlanacaktır ve onun direnişi karşısında dev yani "Batı" diz çökecektir. Yedinci oğul insanlığa bir "anıt" bir öğüt olarak ebedileşir ve tabii olanı ve şiirde iyiliği simgeleyen Doğulu oğulun zaferi sonucunda bütün "masal"larda olduğu gibi iyilik de kazanmış olur.

Kaynaklar

BAŞ, Münire Kevser: *Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Metafizik Vurgu*, 1. b., İnsan Yayınları, İstanbul 2011.

CAMPBELL, Joseph: *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, (Çev. Sabri Gürses), 1. b., İthaki Yayınları, İstanbul 2017.

ENGİN, Ertan: "Sezai Karakoç'a Göre Batı ve Batı Karşısında Doğulunun Masalı", *Türk Dili Dergisi*, C. VIII, S. 760, Nisan 2015.

ERGİN, Muharrem: *Orhun Abideleri*, 30. b., Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2007.

GEÇTAN, Engin: *Psikanaliz ve Sonrası*, 8. b., Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.

JUNG, Carl Gustav: *Dört Arketip*, 5. b., Metis Yayınları, İstanbul 2017.

KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, 12. b., Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.

KARAKOÇ, Sezai: *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul 2005.

_____ : *Gün Doğmadan*, 9. b., Diriliş Yayınları, İstanbul 2010.

_____ : *Edebiyat Yazıları I*, 6. b., Diriliş Yayınları, İstanbul 2014.

KARATAŞ, Turan: *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2013.

MORAN, Berna: *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 22. b., İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

SAMBUR, Bilal: *Bireyselleşme Yolu Jung'un Psikoloji Teorisi*, 2. b., Elis Yayınları, Ankara 2005.

SCHMİTT, Carl: *The Nomos of The Earth*, Telos Press Publishing, New York 2006.

TATAR KIRILMIŞ, İlknur: "Postkolonyalizmi Masal Üzerinden Söyleme Dönüştürmek: "Masal" ve "Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, S. 19, Bahar 2019.

Türkçe Sözlük, (Haz. Şükrü Haluk Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Ziya GÖKALP: *Şiirler ve Halk Masalları*, (Haz. Fevziye Abdullah Tansel), 3. b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

³⁸ Karakoç, a.g.e., s. 412.